

De Stichting Verdrongen Geschiedenis organiseerde in het kader van het project 'Verhalen van de Eems-Dollard kust' in het najaar van 2016 avonden, middagen en excursies waarop zeer uiteenlopende verhalen uit de geschiedenis van deze kustregio werden verteld.

Verhaal:

Op stap met garnalenvissers zonder boot

Auteur: Johan van Dalen

Dit project werd mogelijk gemaakt door:

provincie
groningen

gemeente
EEMSMOND

Gemeente
Delfzijl

gemeente
Oldambt

NAM Leefbaarheid & Duurzaamheid programma

jbs

STICHTING J.B. SCHOLTENFONDS

VSBfonds,
iedereen doet mee

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

Op stap met garnalenvissers zonder boot

Johan van Dalen

In september 1940 maakten een – onbekende – verslaggever en een eveneens anonieme fotograaf van Persbureau Folkers voor het Nieuwsblad van het Noorden een tocht over het wad boven Oudeschip met een viertal wadvissers van Uithuizen. Zij waren getuige van de ouderwetse garnalenvisserij zonder boot, zoals die eeuwenlang aan deze kust werd beoefend.

Op weg naar het wad

Het verslag van de tocht begint als volgt:

‘Op een kouden, somberen Septemberdag voert de auto ons door Noord-Groningen, waar nog groote bedrijvigheid heerscht op het land. De aardappelen- en suikerbietenrooiers zijn onvermoeid bezig. Hier en daar wordt het land reeds omgeploegd. De herfst is aangebroken en brengt als ieder ander jaargetijde voor het landbouwbedrijf zijn speciale werkzaamheden mee.’

Het gezelschap reed door de Oostpolder met voor hen de Slaperdijk. Nadat die gepasseerd was, leidde een lange kleiweg naar de boerderij van ‘Pait’ (Pieter) Visscher, gelegen aan de voet van de zeedijk. De boerderij van Visscher was – op zijn Gronings – een ‘hoeske van Hol-An’ voor de garnalenvissers. De Flikkema’s, maar ook de voor zijn leeftijd nog krasse Koenraad Smit en Oosting hadden daar hun netten en vistuig staan. Vrouw Visscher klom op een tegen de muur geplaatste ladder. Op die manier kon ze over de dijk en de kwelder kijken naar het land in wording; het slik dat telkens bij vloed werd overspoeld, maar dat bij eb de kwelder weer met een nieuw dun laagje slib achterliet.

Vrouw Visscher zag vanaf de ladder dat het ‘land der toekomst’ grotendeels droog lag. Voor de vissers bleek weer eens dat de *Enkhuizer Almanak* niet gelogen had. Die almanak was een uitkomst, ook voor garnalenvissers zonder boot, want deze bevatte onder meer de getijtafels voor Zoutkamp en Delfzijl. Aan de kust achter Oudeschip deelden de vissers vervolgens het verschil in tijd tussen beide Groninger havens om de juis-

te gegevens over eb en vloed bij hun stek te krijgen.

De mannen verkleedden zich haastig in de schuur. Toen zij weer te voorschijn kwamen, waren hun schoenen en sokken verdwenen en droegen ze een dun broekje dat net tot de knieën reikte. Een oud jasje, een halsdoek en de destijds onmisbare pet completeerden de uitrusting.

Het vertrek

Na een laatste inspectie van de netten waren de vier vissers gereed voor vertrek. Ze staken het visserstuig door de grote manden die ze zo op de rug droegen. Vervolgens klauterden ze achter elkaar de dijk over, op weg naar de kwelder, het domein van de vele schapen die – beschutting zoekend tegen de stevige westenwind – dicht op elkaar stonden. Ze keken belangstellend naar het groepje. Mensen waren ze niet zo gewend, maar ze waren niet bang voor de vissers, want die zagen ze elf maal in de twee weken van 1 mei tot 1 november; soms nog wel in december, als het nog niet gevoren had.

Wanneer de oostenwind over de wadvlakte blies en alles met een broes laagje ijs bedekte, was het gedaan met de garnalenvangst. Niet alleen omdat de mannen zelf er dan niet meer op uit gingen, maar ook omdat de garnalen dan waren verdwenen, hoe de vissers ook zouden zoeken en wroeten.

De verslaggever beschrijft vervolgens de vissers die het wad op gaan:

‘Glibberend lopen de visschers met bloote voeten over de jonge klei. Daar is Flikkema sr. als het ware een erfelijk belaste garnalenvanger-zonder-boot. Zijn moeder ging op de vangst – vroeger deden dat veel vrouwen –

zijn grootmoeder heeft het ook jaren lang gedaan, Hij zelf heeft zijn zilveren jubileum er al opzitten. En als hij er eens mee uit mocht scheiden, is de zoon er om de familie-traditie voort te zetten. De oudste van de groep is Koen Smit, bijna 61 jaar. In Meimaand van dit jaar was het juist 60 jaar geleden, dat de dokter van zijn vader voorschreef zoutwater-baden te nemen tegen 'zweerderij' aan de beenen. Die oude Smit was een echte praktische Groninger. Hij combineerde kuur en werkring en werd garnalenvisscher. Koen was toen vier maanden. Tien jaar later trok ook hij er mee op uit.. Vijftig jaar lang door wind en weer. Oosting met een witte zeilpet op, is ook een echte Wadlooper, al kan hij zich in jaren nog niet meten met de anderen.'

Met de wind in de rug stapten ze stevig door over de kwelder die door greppels in grote vakken was verdeeld. Dan kwam er een bruinrode rand: de grens met de zee. Daarna volgde een uitgestrekte vlakke, waar de zee nog invloed had, maar waarvan op termijn ook weer een streek zou worden begreppeld. Ook zonder menselijk ingrijpen groeide de kwelder langzaam, maar gestaag.

Dan volgt een impressie van het wad:

'Het gebied dat hier achter ligt is de troestelooze eenzaamheid zelve. Bij vloed staat de heele strook blank, bij eb vloeit het water langs ontelbare grillig loopende geultjes terug naar de Eems. Slechts in enkele prielen - diepe en breede geulen, die zijdelings of rechtstreeks met het open water in verbinding staan - blijft het zilte nat staan. Dergelijke prielen zijn er vele aan de Groninger kust, doch niet alle leveren een rijke buit aan garnalen op. Maar als men bijna een menschenleeftijd op het Wad heeft gezworven weet men wel, waar de dikste zee kreeftjes bij voorkeur verblijven.'

De Flikkema's hadden ook wel 'achteroet', bij Uithuzien, gevist, maar daar zat 'klein spul', dat niet zo geschikt was voor de consumptie. Dat was de reden om helemaal naar de boerderij van Visscher te gaan en daar het Wad op te lopen. Het groepje vissers had daar een 'eigen' priel. De route daarnaartoe door het slik was afgebakend met 'prikken': lange stokken. Die bebakening was

eerder noodzaak dan overbodige luxe, omdat de mannen er ook bij nacht of mist gingen vissen.

Garnalenvangst

Het gezelschap liep via deze route over het wad, wadend door geultjes, totdat de veelbelovende priel was bereikt. In een mum van tijd brachten zij het vistuig in gereedheid. Bij de garnalenvissers zonder boot hing het net tussen een V-vormige stok. De uiteinden van de beide poten van die 'V' waren voorzien van sleevormige klosjes, terwijl tussen de pootjes een ijzeren ketting hing. Die was bedoeld om de garnalen, die zich hadden ingegraven in het wad, op te schrikken. Daardoor sprongen ze uit het zand omhoog en belandden zo in het net, dat de visser met de borst voor zich uit schoof. De verslaggever noemt het 'Carousselrijden in het water.' Hij beschrijft de de vangst als volgt:

'Het is een eigenaardig gezicht, als de mannen zich – nadat de tabaksvoorraad en lucifers veilig onder de pet zijn opgeborgen – te water begeven. In een kringetje draaien zij om elkaar heen, zoodat het iets weg heeft van carousselrijden. Zij maken op deze wijze het water 'grommig', want ook bij de garnalenvangst geldt het spreekwoord, dat het in troebel water goed visschen is.'

Na enkele minuten keerden de vissers, nadat ze tot hun middel met hun net door het water hadden gelopen, weer naar de kant en tilden het net op:

'Een rijke vangst! Wij leeken, vragen ons af, waar de garnalen allemaal geborgen moeten worden. In een trek komt er veel meer naar boven dan in de korven kan. Maar lang niet alles is geschikt voor de consumptie. Op houten zeeffjes worden de garnalen duchtig geschud. Het kleine grut belandt weer in het water en wat er dan overblijft- ongeveer 20 à 30 procent van het totaal- zijn de dikke grijs-groene garnalen en ... krabben, welke ook in een groot aantal mee naar boven worden gehaald. Een garnalenvisscher moet niet bang zijn voor deze schaaldieren. Met de bloote hand grijpt hij ze vast en werkt ze weer het water in.'

De vier vissers zeven na iedere trek de inhoud van de netten aan de kant van de priel, en bewaren vervolgens de dikke garnalen in de wilgentenen manden. (Foto Folkers in Nieuwsblad van het Noorden)

Dan verschenen plotseling vele tientallen meeuwen, de met hun gekrijs de stilte op het wad verstoorden:

'De visscherij is in volle gang. En waar ze zoo vlug weg komen is ons nog een raadsel, maar plotseling wordt die haast beangstigende stilte op het Wad verstoord door gekrijsch van tientallen en nog eens tientallen meeuwen. Zilver- en stormmeeuwen wieken er rond en daar tusschen door in imposante glijvlucht enkele mantelmeeuwen, die hier de heerschappij schijnen te hebben.

Voor deze vogels is het een boffe, dat de garnalenvisschers aan het werk gaan. Zelf kunnen zij de garnalen niet uit het zand woelen, maar als Flikkema en de anderen de kleine kreeftjes hebben weggezeefd, zijn ze er als de kippen bij om er een weg te pikken, voor zij weer veilig in het zand zijn beland.'

De vangst ging door:

'Ruim een uur plassen de mannen in het koude water. Zoo langzamerhand hebben zij geen drooge draad meer aan het lijf. Maar die geharde mannen, gestaald als ze zijn door de elementen welke aan den buitenkant van den dijk soms ook in de maanden van de garnalenvangst in onbeteugelde drift woeden, merken het nauwelijks. Tusschen de bedrijven door wordt gauw een sigaretje opgestoken en dan gaat het verder. De lekkere dikke 'Koene-mantjes' springen al bijna over den rand van de mand, welke steeds in het water wordt meegenomen.'

De terugweg

Toen de mannen het voldoende vonden, hielden ze de netten even in de wind, zodat ze op die wijze schoongeblazen werden. Toen het vistuig vervolgens netjes was opgerold, namen de mannen elk een mand op de rug en ving de terugtocht naar de boerderij van Visscher aan:

'Nu valt het niet mee. Pal in den wind op met een 50 kilo zware vracht. De ruggen gebogen loopen ze netjes in de ganzenrij. Van praten komt weinig en als er een zijn mond open doet, heeft de Westenwind de klanken al lang uiteengerukt en vervormd voor zij bij het oor van den maat zijn gekomen. Voor ons zien wij door den miezigen regen, welke intusschen is beginnen te vallen, ook een wazige streep. Dat moet de dijk zijn. Ook de contouren van den watermolen Goliath steken flauw tegen den loodgrijzen hemel af.'

De natte terugtocht, zowel door het slik als door de motregen, met bovendien een matige westenwind, was zwaar...

'In hun doornatte kleeding loopen de mannen daar. De voorste wordt na eenigen tijd afgelost om even op adem te komen. En verder gaat het naar de eerste rustplaats. halverwege den priel en de kwelder zijn namelijk enkele boomstammetjes in den grond geslagen. Aan den bovenkant zijn plankjes bevestigd en hierop worden de manden gezet. even uitblazen! Bij den rand van het nieuwe land en het land-in-wording wordt voor de laatste maal enkele oogenblikken gepauzeerd. Maar dan is het alsof we allemaal den stal ruiken. De wind dunkt ons niet zoo koud en hevig meer en ook de afstand valt mee.'

Zo arriveerden ze na een klein uur weer bij de boerderij van Visscher. Er was niemand thuis, maar dat hoefde ook niet, want de deuren waren open. Men verwachtte niet dat er in die uithoek lieden met oneerlijke bedoelingen zouden komen. Bij de pomp boenden de mannen zich de klei van de voeten en benen. Dan, na enkele uren in hun met zeewater doordrenkte plunje te hebben gewerkt en gewandeld, trokken ze eindelijk droog goed aan.

De verlaggever merkt vol respect op: 'Het is een sterk ras, die Noord-Groningers!' en vervolgt:

'In november gebeurt het wel eens, aldus

vertelt Flikkema jr. ons, dat wij zoo koud zijn, dat het pompwater warm schijnt. Dan prikt het ons in de beenen als we den priel instappen.

Dat is het eenige wat de mannen er van zeggen. Zich beklagen? Geen sprake van! In de maand Mei komt het wel eens voor, dat twee man in een heele week evenveel vangen als nu ieder in een dag. Ja, dan komt er van de verdienste weinig terecht. Maar die Wadloopers rekenen het geheele seizoen en dan zit er voor de maanden in het garnalenvisschen een bescheiden inkomen. zij denken er niet aan om dit aloude handwerk prijs te geven. Daarvoor minnen allen te veel de vrijheid en de ruimte van het Wad.'

Koen Smit citeerde daarbij een gezegde, waarover de anderen hetzelfde dachten:

*"Al zijn de tijden nog zoo slecht
't is beter kleine baas dan knecht"*

Bij de terugkeer in Uithuizen stond al een grote kookpot klaar, waarin enkele handen vol zout waren opgelost, met water dat al aan de kook was gebracht. De garnalen werden met enkele emmers water overgoten om het zand weg te spoelen en gingen dan de pot in. Op hetzelfde ogenblik, dat de kreeftjes in het kokende water belandden, was het leven geweken en kleurden ze rood. Het hete vuur bracht het water al snel weer aan de kook, en de garnalen waren gaar. Na even uitlekken en afkoelen op blank geschuurde tafels begon meteen het venten, want de garnalenvissers beseften maar al te goed, dat de garnalen het lekkerst zijn als zij op de dag van de vangst worden gegeten.

De verslaggever besluit:

'Daarom trekken ze er na de vangst met hun diverse huisgenooten op uit en in verschillende dorpen hoort men 's avonds hun lokkende roep: Gernoat....Gernoat!'

Dit verhaal is een bewerking van een artikel in het *Nieuwsblad van het Noorden* (2-10-1940), door Johan van Dalen voorgedragen te Oosteinde, 7 april 2017, en geredigeerd door Albert Buursma.